

Akarat, kívánság, képesség, készség, lehetőség kifejezése a szurguti hantiban¹

0. Tanulmányomban három névszóval kívánok foglalkozni, melyek a hanti nyelv szurguti nyelvjárásában részt vesznek az ‘akar/képes/tud valamit csinálni’ jelentések kifejezésében. Ezek a névszók tipikusan folyamatos melléknévi ige-nevekkel szerkezetet alkotva állnak a mondatban. Ezeket az ágens központú modalitásokat (Bybee & Perkins & Pagliuca 1994: 177–179) a szurguti hantiban tehát nem modális segédigékkel, hanem modális névszókkal, de egyéb szintaktikai szerkezetekkel is ki lehet fejezni. A tanulmányban az egyes szerkezeteket nyelvtörténeti szempontból is vizsgálom, azaz megpróbálom kideríteni keletkezésük relatív kronológiáját.

A vizsgálat alapja az utóbbi időben örvendetesen megszaporodott keleti hanti, közelebről szurguti nyelvjárású szöveganyag, melyek közül itt csak néhányat említek (Csepregi 1998, Pokačeva & Pesikova 2006, Koškareva 2006). Ezen kívül felhasználtam két hanti anyanyelvű adatközlő információit. Egyikük a szurguti nyelvjárás jugani tájszólását beszélő, 1966-ban született tanítónő, másikuk pedig tromagani tájszólású, 1988-ban született diáklány. A tanulmányban a forrásmegjelölés nélküli példamondatok a velük történt konzultációk eredményeként születtek.

E három szó:

1. *kač* ~ *kičam* (poss.1sg) ‘kívánság’, ‘kedv’; ‘Vergnügen’, ‘Freude’, ‘Wille’; ‘охота’, ‘желание’ (PD 677, KT 443, DEWOS 585, Ter. 96)
2. *kim* ‘képesség’, ‘lehetőség’ ‘Fähigkeit’, ‘Vermögen’, ‘способность’ (PD 691–2, KT 401, DEWOS 633, Ter. 111.)
3. *ķöl* ‘tudás’, ‘képesség’; ‘Können’, ‘Vermögen’, ‘Fähigkeit’; ‘уменьье’, ‘разуменье’ (PD 557, KT 297, DEWOS 485, Ter. 169.)

1. A tanulmány a K68061 számú OTKA kutatás keretében készült.

1. *kač* ~ *kičəm* – kedve van, akar csinálni valamit

A szurguti hantik az akarat kifejezésére legalább három, egymástól eltérő szintaktikai szerkezetet használnak.

1.1. Létigei állítmányú habitív szerkezet

‘akarok valamit csinálni’ ~ ‘valamit csináló kedvem van’
 [[Attr.Poss + Obj./Adv] + Attr. + Subj] + V
 (N₁/Pron.Nom) + (N₂.Nom/Loc) + PTC.PRS + *KAC*-Px + ‘van/nincs’

A mondatok predikátuma állító mondatban a létige ragozott alakja (*wăłł* ‘van’), tagadó mondatban a predikatív értelmű tagadószó (*əntem* ‘nincs’). A mondat alanya pedig a *kač* ‘kívánság, kedv’ szó birtokos személyragos alakja.² A *kač* szó maga is egy birtokos szerkezet alaptagja, tehát bővítménye nemcsak a szándékolt cselekvést kifejező folyamatos melléknévi igenév – önmagában vagy szó szerkezetet alkotva –, hanem van birtokos jelzője is, mely a mondat élén jelenik meg névszó vagy személyes névmás alakban, pl. *ma* ‘én’. A birtokos nominativusban, azaz alapesetben áll, mely a hanti nyelvben a birtokos jelzőnek is esete. A hanti melléknévi igenév megőrzi a kiinduló ige vonzatszerkezetét, tehát tárgyi vagy határozói bővítménye lehet.

Példák bővítmény nélküli igéből képzett igeneves szerkezetre:

[Attr.Poss + Attr. + Subj] + V
 (N₁/Pron.Gen) + PTC.PRS + *KAC*-Px + ‘van/nincs’

Állító mondatban:

- (1) *ma jāntəksətə kičəm wăłł.*
 1SG varr-PTC.PRS kedv-1SG van-PRS.3SG
 Varnni szeretnék.

Tagadó mondatban:

- (2) *ma jāntəksətə kičəm əntem.*
 1SG varr-PTC.PRS kedv-1SG NEG.PRED
 Nem szeretnék varnni.

A melléknévi igenév tárgyi vagy határozói bővítménnyel is állhat. A hanti tárgy esete szintén a nominativus, azaz az alapeset.

2. A komi eredetű *kač* szó a V Vj nyelvjárásokat kivéve mindegyik hanti nyelvjárásból adatolva van. A keleti hanti nyelvjárásokban ismert magánhangzóváltakozás szabályai szerint a birtokos személyragozás egyes számú birtokra utaló paradigmájában a töben *a* ~ *i* váltakozás történik: *kač* ~ *kičəm* (poss.1SG).

(3) *ma kǎntək kōA ōnəłtətə kičəm wǎłł.*
 én hanti nyelv tanul-PTC.PRS kedv-1SG van-PRS.3SG
 Szeretnék hanti nyelvet tanulni.

(4) *ma jǎqən wǎłtə kičəm əntem.*
 én otthon él-PTC.PRS kedv-1SG NEG.PRED
 Nem akarok otthon lakni.

A nyelvhasználatban az első személyű kívánság a leggyakoribb, ezek közül is az 1SG. Természetesen előfordulnak mondatok harmadik személyben is, ilyenkor gyakran nem személyes névmás, hanem főnév jelöli a birtokost:

(5) *pǎgam ruł kōA ōnəłtətə kičəł əntem.*
 fiú-1SG orosz nyelv tanul-PTC.PRS kedv-3SG NEG.PRED
 Fiam nem akar oroszul tanulni.

Második személyű birtokossal leginkább kérdő mondatokban találkozunk. A melléknévi igenévnek itt határozói bővítménye van:

(6) *nǎj lǎpkanam məntə kičən wǎłł?*
 2SG bolt-APPR megy-PTC.PRS kedv-2SG van-PRS.3SG
 Akarsz /van kedved boltba menni?

Erre a kérdésre lehet elemi, alany–állítmány szerkezettel felelni *kičəm wǎłł* / *kičəm əntem* ‘van / nincs kedvem’. Ez tulajdonképpen elliptikus szerkezet, a kontextusból derül ki, hogy mit akarunk vagy nem akarunk. A kontextus lehet az előző mondat, pl.:

(7) *jəŋkat jǎŋkıl! kičəm əntem.*
 víz-INSTFIN jár-IMP.2SG kedv-1SG NEG.PRED
 Menj vízért! Nincs kedvem = Nem akarok.

De megjelenhet a kontextus mellékmondatban is. Az alábbi példában kötőszó nélküli tárgyi alárendeléssel van dolgunk, ha a ‘kedvem van’ állítást infinitív igét tartalmazó szerkezet követi:

(8) *ma kičəm wōł, əj sǎm jəŋk ılə əntə kōrəytaγə.* (Chr. 92.)
 én kedv-1SG van.PRT3SG egy szem víz le NEG esik-INF
 Azt akartam, hogy egyetlen könnyecsepp se essen le.

A ‘van kedved?’ kérdés másik kontextusa, amikor a kérdés nem az előző mondatra utal vissza, a lánykérés. A hanti férfi ezzel a kérdéssel tudakolja meg, hogy választottja hajlandó-e hozzá menni:

- (9) *kičən wǒλ, miwə əntə?* (Koškareva 2006: 70.)
 kedv-2SG van.PRT3SG vagy NEG ?
 Van kedved [hozzám jönni], vagy nem?

1.1.1. Nyelvtörténeti kitérő: hogyan fejezik ki az obi-ugor nyelvek a birtoklást?

Egy N-Px + létige alakú (*valamim van*), habitív jelentésű szerkezet nekünk, magyar anyanyelvűeknek a legtermészetesebbnek tűnik. Azt is tudjuk, hogy a finnugor nyelvek többségére jellemző a birtoklás ilyen kifejezése. Az obi-ugor nyelvek viszont kilógnak ebből a sorból. Nem létigés mondatokkal, hanem ‘habere’ jelentésű igével kifejezik ki a birtoklást (pl. szurguti hanti *tāj(a) ~- tōj-* északi mansi *ōńsi-*).³

Az utóbbi bő két évtizedben többször volt vizsgálat tárgya a finnugor nyelvekben a birtoklás kifejezésének kérdése (l. pl. Kangasmaa-Minn 1993, Bartens 1996, Winkler 2003, Honti 2004). Az összefoglalásokban – melyek a létigés szerkezetek tipologizálásával foglalkoznak – mindig szerepelnek az obi-ugor nyelvek is néhány, közleményből közleménybe vándorló példával. Ilyen az a Pápay József által feljegyzett szerkezet, melyet idéz Fokos Dávid (1960: 106) és az ő nyomán Honti László (2004: 3): *jorən andam-ki* ‘ha erőd nincs’, vagy a Lakó György nyomán (1991: 28) E. Winkler (2003: 199) által is idézett manysi szerkezet (*sańkem ōli* ‘anyám van’). Honti manysi példát csak a régóta kihalt tavidai nyelvjárásból tudott hozni (2004: 3). Bár megjegyzi, hogy az obi-ugor nyelvek esetében a domináns szerkezet ‘habere’ igét tartalmaz, de nem hangsúlyozza, hogy a létigés szerkezettel csak történetileg lehet számolni, a ma beszélt nyelvjáráásokban ezt már egyáltalán nem használják. Pedig Timothy Riese leírta ezt a nyelvtörténeti változást, igaz, hogy a manysi esetében: „Die zwei Haupttypen *ōńsi* und Px + Seinsverb gehen mit Sicherheit auf das Urwogulische zurück, wobei das *habeo*-Verb infolge seiner vermutlichen semantischen Entwicklung (Kálmán 1986: 169–170) mit der Zeit immer mehr an Bedeutung gewann, um schließlich die andere(n) Konstruktion(en) teilweise zu verdrängen” (1990: 178). Ugyanezt lehet elmondani a ma beszélt hanti nyelvjárásokról is, azokban is kizárólagosan a ‘habere’ igés szerkezeteket használják. A Px + létigés szerkezetek ha formálisan jelen is vannak, nem birtoklást jelentenek. Például a Sy. *jajəm ul Surg. jejəm wǎAA* jelentése ‘bátyám él’, nem pedig ‘(nekem) van bátyám’.

Az obi-ugor habitív igék eredete máig rejtély. N. Kolpakova (2000: 138) azt feltételezi, hogy a tranzitív igés szerkezet valamely iráni nyelvvel való szoros kapcsolat révén került e nyelvekbe a Kr. u. első évszázadokban, de konkrét etimológiát ő sem tud felmutatni. Igaza lehet D. Abondolónak: „Neither verb has a credible etymology, but it is likely that each is a separate borrowing during

3. ‘habere’ jelentésű igét az uráli nyelvcsaládban az obi-ugorokon kívül a nganaszanban találunk.

a period of bi- or multilingual convergence with an autochthonous language or languages now lost.” (Abondolo 1998: 382.)

A ‘kedvem van’ szerkezet tehát egy ősi, ‘habere’ ige előtti kor emléke. A birtoklást kifejező mondatokban a létigés szerkezetek kikoptak a használatból, csak ez a szerkezet maradt meg, és ez is csak a szurguti hantiban. Az északi nyelvjárások nem használják, a vahi-vaszjugani nyelvjárásból pedig még a *kač* szó sincs adatolva. A ‘kedvem van’ szerkezet fennmaradását talán elősegítette az, hogy nem konkrét birtoklásról van szó, hanem modális, grammatikalizálódott kifejezéssel van dolgunk. Mivel a *kač* szó komi jövevény, s mint ilyen viszonylag későn került a hanti nyelvbe, feltételezem, hogy a szurguti hantiban az ősi szerkezet őrződött meg, melyben később a *kač* szó egy mára már kihalt szót váltott fel.

1.2. ‘habere’ igét tartalmazó mondat

‘akarok valamit csinálni’ ~ ‘valamit csináló kedvet birtokolok’
 Subj. + [Obj./Adv +Attr.] + Obj. + V
 N₁/Pron.Nom + (N₂.Nom/Loc) + PTC.PRS + *KACĀ* + ‘habere’

Nemhiába domináns a habitív igés tranzitív szerkezet a hantiban, az akarat kifejezésére is alkalmas. A (10) mondat a (3) mondat tartalmi megfelelője, a (11) pedig az (5) mondaté. Az adatközlők szerint nincs jelentésbeli különbség a két-két mondat között. Szintaktikai különbség viszont van, hiszen a mondat élén álló személyes névmás vagy névszó nem birtokos jelző, hanem alany, a ‘kedv’ jelentésű szó pedig nem alany, hanem tárgy.

(10) *ma kǎntək kōĀ ōnəĀtətə kač tǎjĀm.*
 én hanti nyelv tanul-PTC.PRS kedv bír- PRS-1SG
 Én hantiul akarok tanulni.

(11) *pǎyam ruť kōĀ ōnəĀtətə kač əntə tǎjĀ.*
 fiú-1SG orosz nyelv tanul-PTC.PRS kedv NEG bír- PRS.3SG
 Fiam nem akar oroszul tanulni.

Azt a folyamatot, melynek során a *kičəm wǎĀĀ* predikatív szerkezet mellett megjelenik a *kač tǎjĀm* tárgyias szerkezet is, az analógiával magyarázhatjuk. Minden más esetben igével fejezi ki a hanti a birtoklást, miért lenne másképp? De hogy a jövőben kiszorítja-e a tárgyias szerkezet a predikatívot, ma még nem tudjuk megmondani. Az is lehet, hogy a nevető harmadik fog győzni.

1.3. ‘akar’ igét és infinitívuszt tartalmazó mondat

Subj. + [Obj./Adv +Attr.] + Obj. + V
 N₁/Pron.Nom + (N₂.Nom/Loc) + INF + ‘akar’

Ez a nevető harmadik a *лӕгъ* ‘akar’ ige, (PD 2374, KT 1069, DEWOS 780, Ter 202) mely az északi nyelvjárásokban kizárólagosan jelenik meg ezekben a szerkezetekben. A beszélt nyelvi (nem folklór) szövegekben és a fiatalok nyelvhasználatában a szurguti hantiban is igen gyakori. A már idézett lánykérési jelenetet tovább olvasva azt látjuk, hogy a létigés szerkezettel megfogalmazott kérdésre ‘akar’ igés választ adott a menyasszony:

- (12) *kičən wǒl, miwə əntə? ma jastəm: лӕгълӕт.*
 kedv-2SG van.PRT3SG vagy NEG ? 1SG mond-PRT.1SG akar-PRS-1SG.
 Van kedved [hozzám jönni], vagy nem? Azt mondtam: akarok.
 (Koškareva 2006 : 70.)

A *лӕгъ* ‘akar’ ige tárgyi bővítménye főnévi igenév:

- (13) *ma jǎntəksəta лӕгълӕт.*
 1SG varr-INF akar PRS-1SG
 Én varrni akarok.

Természetesen a főnévi igenév is kaphat határozói és tárgyi bővítményt:

- (14) *ma jǎkənam mənta лӕгълӕт.*
 1SG haza megy-INF akar-PRS-1SG
 Én haza akarok menni.
- (15) *ma pǔməŋ nəŋ litaγə лӕгълӕт.*
 1SG meleg kenyér eszik-INF akar-PRS-1SG
 Én meleg kenyeret akarok enni.

A *лӕгъ* ‘akar’ ige névszói bővítményt is kaphat, de ez tulajdonképpen nem tárgy, hanem határozó, a névszó Instructivus-Finalis esetben áll.

- (16) *ma pǔməŋ nəŋat лӕгълӕт.*
 1SG meleg kenyér-INSTFIN akar-PRS-1SG
 Én meleg kenyeret akarok (~ meleg kenyérre vágyom).

Ha a *лӕгъ* igének van egy másik jelentése is, ‘szeret’, ebben a jelentésben viszont tárgyi bővítménnyel szerepel:

(17) *ma šaj warehanat laŋqlam.*
1SG tea lekvár-COMIT szeret-PRS-1SG

Én a teát lekvárral szeretem.

Я чай с вареньем люблю. (Pokačeva & Pesikova 2006: 845.)

Az adatközlők szerint a létigés és az ‘akar’ igés szerkezetek egymás tartalmi szinonímái, de akadnak esetek, amikor nyomatékbeli különbség van a két megfogalmazás között:

(18) *ma mǎskwanam náwəmtə kičəm wǎm.*
1SG Moszkva-APPR beszél-PTC.PRS kedv-1SG van-PRS.3SG
Szeretnék Moszkvába telefonálni. (–általában)

(19) *ma mǎskwanam náwəmtə laŋqlam.*
1SG Moszkva-APPR beszél-INF akar-PRS-1SG
Moszkvával akarok beszélni / Moszkvába akarok telefonálni (–most)

A (18) mondatban csak általában vett kívánságról van szó, a (19)-ben pedig konkrét szándékról, melyet a beszélő azonnal meg is akar valósítani.

A fiatalabb adatközlő lehetségesnek tartja a *kač ~ kičəm* alapszavak mellett is a főnévi igenévi bővítményt. Az ‘Akarasz boltba menni?’ kérdést tehát a következő módokon lehet feltenni a szurguti hantiban:

- (20) a. *nűŋ lǎpkanam məntə kičən wǎm?*
2SG bolt-APPR megy-PTC.PRS kedv-2SG van-PRS.3SG
- b. *nűŋ lǎpkanam məntəγə kičən wǎm?*
2SG bolt-APPR megy-INF kedv-2SG van-PRS.3SG
- c. *nűŋ kičən wǎm lǎpkanam jǎŋqtəγə?*
2SG kedv-2SG van-PRS.3SG bolt-APPR jár-INF
- d. *nűŋ lǎpkanam məntə kač tǎjəən?*
2SG bolt-APPR megy-PTC.PRS kedv bír-PRS-2SG
- e. *nűŋ lǎpkanam məntəγə kač tǎjəən?*
2SG bolt-APPR megy-INF kedv bír-PRS-2SG
- f. *nűŋ lǎpkanam məntəγə laŋqləən?*
2SG bolt-APPR megy-INF akar-PRS-2SG

A (20b, 20c, 20e) mondatokban egy olyan változásnak lehetünk tanúi, melynek folyamán a melléknévi igenévi jelző helyére, mely tipikusan adnominális bővítmény, egy tipikusan adverbális bővítmény azaz főnévi igenév kerül. Én ezt a változást a (20f) mondatban megjelenő *infinitivus + ‘akar’* szerkezet hatásának tulajdonítom. A (20b, 20e) mondatokban a főnévi igenév valójában nem a *kač ~ kičən* névszó bővítménye, hanem a *kičən wǎm ~ kač tǎjəən* szerkezeteké, melyek a szurguti hanti mentális lexikonban a *laŋqləən* szinonímái. Ezért is lehetséges, hogy a bővítmény nagyobb önállóságra szert téve az állítmánytól jobbra is megjelenhet (20c).

2. *kim* – tud csinálni valamit (mert van hozzá, fizikai ereje, képessége, lehetősége)

A *kim* szónak nem könnyű a szófaji besorolása. Inkább partikulának tűnik, mint névszónak. Az első jelentése ‘körülbelül’, ‘megközelítőleg’. Ezekben a szerkezetekben a mennyiséget jelölő névszó után áll: pl. *witra kim* ‘kb. egy vödörnyi’, *wăŧ kim* ‘kb. öt’ (Ter. 111). A második jelentése a ‘képesség’, ‘lehetőség’, amit folyamatos melléknévi igenevekhez kapcsolódva fejez ki. A *kim* utótagú szerkezetek is birtoklást kifejező mondatokban jelennek meg. A ‘tud csinálni valamit’ jelentést is meg lehet fogalmazni létigés és ‘habere’ igés mondatokban egyaránt. Az 1. pontban bemutatott mondatoktól eltérően azonban itt elkülönülnek a statikus és dinamikus szerkezetek (vö. Honti 2004: 3).

2.1. Statikus szerkezetek (vö. a 1.1 és 1.2 pontokat)

2.1.1. Állító mondatban

- (21) a. *weli* *katəłtə* *kiməŋ* *wăłł.*
 rénszarvas megfog-PTC.PRS képesség-1SG van-PRS.3SG
- b. *weli* *katəłtə* *kim* *tăjłəŋ.*
 rénszarvas megfog-PTC.PRS képesség bír-PRS-1SG
 Tudok rénszarvast befogni (mert elég erős vagyok hozzá).

2.1.2. Tagadó mondatban

- (22) a. *weli* *katəłtə* *kiməŋ* *əntem.*
 rénszarvas megfog-PTC.PRS képesség-1SG NEG.PRED
- b. *weli* *katəłtə* *kim* *əntə* *tăjłəŋ.*
 rénszarvas megfog-PTC.PRS képesség NEG bír-PRS-1SG
 Nem tudok rénszarvast befogni (gyenge vagyok hozzá).

A szótári adatok között van olyan szerkezet is, melyben a Px nem a *kim* szócskához, hanem az igenévhez kapcsolódik:

- (23) Trj. *łăłłłł* *kim* *əntem.*
 áll- PTC.PRS-3SG képesség NEG.PRED
 Nem tud állni.
 ‘ОН СТОЯТЬ НЕ МОЖЕТ’ (DEWOS 633)

A szótári adatok szerint a PTC.PRS. + *kim*-PX + NEG.PRED szerkezet északi hanti nyelvjáráásokban is előfordul, tehát itt mintha szintén megmaradt volna az ősi habitív szerkezet, de csak tagadó mondatokban (DEWOS 633):

(24) Sy *jāma jīti kemem āntum.*
jÓ-LAT válik -PTC.PRS képesség-1SG NEG.PRED
Nem tudok meggyógyulni.
'ich kann nicht gesund werden'

(25) Sy *mānti kem āntum.*
megy -PTC.PRS képesség NEG.PRED
Nem tudok menni.
'ich kann nicht gehen'

(26) Kaz. *wūti keməl āntom.*
vesz -PTC.PRS képesség-3SG NEG.PRED
Nem tudja megvenni.
'er kann (es) nicht kaufen'

2.1.3. Létigét tartalmazó, de nem habitív mondat

Ha a létigei állítmányú mondat alanyához nem kapcsolódik Px, már nincs szó birtoklásról, egy lépést tettünk a grammatizálódási ösvényen a „root possibility” irányába (Bybee & Perkins & Pagliuca 1994: 178.):

(27) *kūrāt tōwnam mēntā kim wāmm?*
láb-INSFIN oda megy-PTC.PRS képesség van-PRS.3SG
Lehet oda gyalog menni?
Можно ли туда пешком идти? (Pokačeva & Pesikova 2006: 1207.)

2.2. Dinamikus szerkezetek

Mivel a képességet meg lehet szerezni és el is lehet veszíteni, a mondatok állítmánya gyakran a *jā-* 'válik valamivé' ige, melynek vonzata vagy latívusragos névszó, vagy tagadó igenév.

(28) *ma pāgam wājək-kuḷ kənččə kima jəγ.*
1SG fiú-1SG vad-hal keres-PTC.PRS képesség-LAT válik-PRT.3SG
A fiam vadász korba lépett.

(29) *aṭim wājək-kuḷ kənččə kim tājləγ jəγ.*
apa-1SG vad-hal keres-PTC.PRS képesség bír-PTCT.NEG válik-PRT.3SG
Apám már nem tud vadászni (mert nincs ereje).

(30) *liw wāltə kim tājləγ jəγ.*
3SG él -PTC.PRS képesség bír-PTC.NEG válik-PRT.3SG
Ő nem tud tovább élni.

Erre a dinamikus szerkezetre az akarat kifejezésekor egyetlen példát találtam, jugani folklór szövegben:

- (31) a. *jǎḳən wǎłtə kičəł pə wǎłłəγ jəγ.*
 otthon él-PTC.PRS kedv-3SG NEG.PART van-PTC.NEG válik-PRF.3SG
 Nem akart tovább otthon élni. (Chr 86.)

Ezt a mondatot viszont a tromagani adatközlő túl bonyolultnak tartotta, ő inkább így mondaná:

- (31) b. *łıw jǎḳən wǎłtə kičəł əntem.*
 3SG otthon él-PTC.PRS kedv-3SG NEG.PRED
 Nincs kedve otthon élni.

A fiatal tromagani adatközlő tehát nem érzi a különbséget a statikus és dinamikus habitív szerkezetek között, illetve fölöslegesnek tartja a különbségtételt.

3. *ḳöl* – ‘tud valamit csinálni’ (mert megtanulta)

A tanulással elsajátított tudás, készség kifejezésére elsősorban nem habitív mondatokat használ a szurguti hanti, hanem *wu-* ‘lát’, ‘tud’ igei állítmányú mondatokat. Az igeneves szerkezet az állítmány tárgyi bővítőménye.

Subj. + [Obj./Adv + Attr.] + Obj. + V
 N₁/Pron.Nom + (N₂.Nom/Loc) + PTC.PRS + *KOL* + ‘tud’

A hanti kisdíák így dicsekszik:

- (32) a. *ma ləḳəttə ḳöl wıłətt.*
 1SG olvas/számol-PTC.PRS tudás tud-PRS-1SG
 tudok olvasni /számolni ‘Я умею читать/ считать’
 (Pokačeva & Pesikova 2006: 1046)
- b. *ma ḳāncəttə ḳöl wıłətt.*
 1SG ír-PTC.PRS tudás tud-PRS-1SG
 tudok írni ‘Я умею писать’ (Pokačeva & Pesikova 2006: 1047)
- c. *ma risowajləttə ḳöl wıłətt.*
 1SG rajzol-PTC.PRS tudás tud-PRS-1SG
 tudok rajzolni ‘Я умею рисовать’ (Pokačeva & Pesikova 2006: 1049)

A melléknévi igenév ezekben a mondatokban is bővíthető:

- (33) *pāyam wājək-kuɩ kənččə ʔōl wujəɩ.*
fiú-1SG vad-hal keres-PTC.PRS tudás tud-PRS-3SG
A fiam tud vadászni (mert megtanult).

- (34) *nūŋ ʔantəy sāyit nāwəmtə ʔōl wuɩən?*
2SG hanti módra beszél-PTC.PRS tudás tud-PRS-2SG
Tudsz hantiul beszélni?

A tagadás tagadó szóval történik:

- (35) *pāyam wājək-kuɩ kənččə ʔōl əntə wuɩ.*
fiú-1SG vad-hal keres-PTC.PRS tudás NEG tud-PRS-3SG
A fiam nem tud vadászni.

Tagadáskor a tromagani adatközlő megengedné a ‘habere’ ige használatát is:

- (36) a. *pāyam wājək-kuɩ kənččə ʔōl əntə tājəɩ.*
fiú-1SG vad-hal keres-PTC.PRS tudás NEG bír-PRS-3SG
A fiam nem tud vadászni.

A képesség elvesztését tagadó igenévvvel és ‘vállik vmivé’ igével fejezik ki:

- (36) b. *aŋm wājək-kuɩ kənččə ʔōl wuɩəy jəy.*
apa-1SG vad-hal keres-PTC.PRS tudás tud-PTC.NEG vállik-PRT-3SG
Apám elfelejtette, hogy kell vadászni.

4. Névszói állítmányú mondatok

Mindhárom modális szóból képezhető melléknév, *-ŋ*, *-p* ellátóképzővel vagy pedig *-ləy* fosztóképzővel. Ezek a melléknevek magukban vagy kopulával a mondatok állítmányaiként funkcionálnak.

- (37) *pāyam ruŋ kōɩ ōnəɩtətə kačəŋkə jəy.*
fiú-1SG orosz nyelv tanul-PTC.PRS kedv-ADJ-TRANSL vállik-PRT.3SG
A fiannak kedve támadt oroszul tanulni.

- (38) *lūw jəŋən wəɩtə ~ wəɩtəyə kačləy.*
3SG otthon él-PTC.PRS ~ él-INF kedv-ADJ.NEG
Nincs kedve (nem akar) otthon élni.

- (39) *lūw jomwāčnam məntə kiməy.*
3SG Hanti-Manszijszk-APPR megy képesség-ADJ
Ő el tud menni (képes) Hanti-Manszijszkba.

(40) *liw̃ jomwáčnam məntə kimləγ.*
 3SG Hanti-Manszijszk-APPR megy kéesség-ADJ.NEG
 Ő nem tud elmenni (képtelen) Hanti-Manszijszkba – nincs ereje.

(41) *pəγam wəjək-kuɪ kənččə kələŋ ~ kələp.*
 fiú-1SG vad-hal keres-PTC.PRS tudás-ADJ
 A fiam tud vadászni.

(42) *pəγam wəjək-kuɪ kənččə kələŋ.*
 fiú-1SG vad-hal keres-PTC.PRS tudás-ADJ.NEG
 A fiam nem tud vadászni.

(43) *ma nəwəmtə kələŋ wəšəm.*
 1SG beszél-PTC.PRS tudás-ADJ.NEG COP-1SG
 Nem tudok beszélni.

Ezeket a melléknévi állítmányú szerkezeteket a jugani adatközlő ajánlotta, a tromagani viszont azt állította, hogy bár érti őket, de nem használná. Hogy ennek az oka a földrajzi távolság, a korkülönbség vagy valami más, csak a további kutatás tudja kideríteni. A variációs gazdagság illusztrálására befejezésül álljon itt a tromagani adatközlő egyik mondata:

(44) *školaya jəŋkɪɫayə kiməmnə ruskinskijanə wələm.*
 iskola-LAT jár-INF kéesség-1SG-LOC Ruszkinszkija-LOC él.PRT-1SG
 Amikor akkora lettem, hogy iskolába tudtam jární, Ruszkinszkijában éltem.

A hanti nyelvjárások rövidítései

Kaz	= kazimi	Trj	= tremjugani
Sy	= szinjai	V	= vahi
Surg	= szurguti	Vj	= vaszjugani

A grammatikai rövidítések feloldásai

1	1. személy	N	névszó
2	2. személy	Neg	tagadószó
3	3. személy	Neg.Pred	állítmányi értelmű tagadószó
Adj	melléknévképző	Nom	nominativus
Adj.Neg	fosztóképző	Obj	tárgy
Adv	határozó	Pron	névmás
Appr	approximativus	Prs	jelen idő
Attr	jelző	Prt	múlt idő
Attr.Poss	birtokos jelző	Ptc.Prs	folyamatos melléknévi igenév
Comit	comitativus	Ptc.Neg	tagadó igenév
Cop	kopula	Px	birtokos személyjel
Gen	genitivus	Sg	egyes szám
Imp	felszólító mód	Subj	alany
Inf	főnévi igenév	Transl	translativus
Instfin	instructivus-finalis	V	ige
Lat	lativus		
Loc	locativus		

Irodalom

- Abondolo, Daniel (ed.) 1998: *The Uralic Languages*. Routledge Language Family Descriptions. London & New York: Routledge.
- Bartens, Raija 1996: Die positive und negative Existentiale in den finnisch-ugrischen Sprachen. – *Ural-Altäische Jahrbücher*. Neue Folge 14: 58–97.
- Bybee, Joan & Perkins, Revere & Pagliuca, William 1994: *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Chr. = Csepregi Márta 1998a: *Szurguti osztják chrestomathia*. Studia Uraloaltaica supplementum 6. Szeged.
- DEWOS = Steinitz, Wolfgang 1967–1991: *Dialektologisches und etymologisches Wörterbuch der ostjakischen Sprache*. 1–14. Lieferungen, Berlin: Akademie Verlag.
- Fokos Dávid 1960: Etimológiai, jelentéstani és szintaktikai adalékok. – *Nyelvtudományi Közlemények* 62: 101–111.

- Honti László 2004: *Az uráli birtokos szerkezetek*. Akadémiai székfoglaló előadás. Kézirat. <<http://mta.hu/fileadmin/szekfoglalok/000302.pdf>> 2011. május 22.
- Kálmán Béla 1986: Über das obugrische Verb ‘habeo’. *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 10: 165–170.
- Колпакова = Колпакова, Н. Н. 2000: Некоторые особенности выражения possessивных отношений в угорских языках. – Сувиженко, Л. И. (отв. ред.): *Кафедра финно-угорской филологии: Избранные труды к 75-летию кафедры*. Санкт-Петербург: Издательство Санкт-Петербургского университета. 134–141.
- Koškareva = Кошкарёва, Н. Б. 2006: *Детские сказки варёганских ханты*. Ханты-Мансийск: Полиграфист.
- KT = Karjalainen, K. F. & Toivonen, Y. H. 1948: *Ostjakisches Wörterbuch*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae X/I–II. Helsinki.
- Lakó György 1991: *A magyar mondatszerkezet finnugor sajtáságai*. Az Uralisztikai Tanszék kiadványai 2. Pécs.
- PD = Paasonen, H. & Donner, Kai 1926: *Ostjakisches Wörterbuch nach den Dialekten an der Konda und am Jugan*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae II. Helsingfors.
- Рокачёва & Ресикова = Покачева, Е. П. & Песикова, А. С. 2006: *Русско-хантыйский разговорник (сургутский диалект)*. Ханты-Мансийск: Полиграфист.
- Riese, Timothy 1990: Nochmals zu *habeo* im Wogulischen. – Pusztay János (hrsg.): Gedenkschrift für Irén N. Sebestyén. *Specimina Sibirica* 3: 175–180.
- Тер. = Терешкин = Терёшкин, Н. И. 1981: *Словарь восточнохантыйских диалектов*. Ленинград: Наука.
- Winkler, Eberhard 2003: Az uráli nyelvek *habeo*-szerkezetének történetéhez. *Folia Uralica Debreceniensia* 10: 195–207.